

ks. prof. UKSW dr hab. Wojciech Necel SChr
Wydział Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie
ul. Dewajtis 5
01 – 815 Warszawa

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

Ks. mgr. lic. Artura Cząstkiewicza, pt.:

„Modele duszpasterstwa migrantów w Kościele katolickim w Szwajcarii na przykładzie kantonu Zurych”

napisanej

na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu
Lubelskiego Jana Pawła II

pod kierunkiem ks. dr. hab. dr. h.c. Leszka Adamowicza

Wprowadzenie

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. magistra lic. Artura Cząstkiewicza, pt. *Modele duszpasterstwa migrantów w Kościele katolickim w Szwajcarii na przykładzie kantonu Zurych*, Lublin 2018, s. 282, została przygotowana w związku uchwałą Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL z dnia 25 września 2018 roku, o czym poinformował mnie Dziekan Wydziału w swoim piśmie z dnia 28 września 2018 roku (L. dz. WP-520-.../18).

Prezentacja rozprawy

Praca ks. mgr. lic. Artura Cząstkiewicza pt. *Modele duszpasterstwa migrantów w Kościele katolickim w Szwajcarii na przykładzie kantonu Zurych*,

została napisana na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II pod kierunkiem ks. dra hab. dra h.c. Leszka Adamowicza. Rozprawa składa się z karty tytułowej, spisu treści (s. 2 – 5), wykazu skrótów (s. 6), bibliografii (s. 7 – 23), sześciu rozdziałów: (I – s. 29 – 40; II – s. 41 – 64; III – s. 65; IV – s. 93 – 132; V – s. 133 – 178; VI – s. 179 – 212), zakończenia (s. 213 – 217) oraz aneksu (s. 218 – 276). Na końcu pracy zamieszczone jest w języku polskim i angielskim streszczenie oraz zaproponowane przez Autora słowa kluczowe.

Aktualność podjętego rozprawą tematu

Zanim przejdę do prezentacji oceny rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Artura Czastkiewicza chciałbym wskazać na kilka koniecznych refleksji natury ogólnej, a dotyczących zjawiska migracji. Ruchy migracyjne w historii ludzkości w swym natężeniu, celach i formach odpowiadają swoim czasom. One to wypełnione tęsknotą i nostalgią, strachem i lękiem, nadzieją i obawą, odzwierciedlają możliwości i braki migrujących. Człowiek od zarania dziejów zawsze jest w drodze: jako nomada, wojownik i awanturник, jako pielgrzym i turysta, jako uciekinier i wypędzony, jako podróżnik, odkrywca lub student żądny wiedzy, jako robotnik poszukujący lepszych warunków pracy i pracodawca w poszukiwaniu nowych rynków zbytu. Nieraz geograficzne przestrzenie przemierza sam, przecierając nowe komunikacyjne trasy, innym razem wędruje w małych kupieckich grupach po wyznaczonych już szlakach. W swej historii bierze udział w przemieszczaniu się szczepów i plemion oraz w wędrowkach całych ludów.

W kontekście człowieczego wędrowania trzeba pamiętać, że Kościół jest rzeczywistością boską i równocześnie ludzką. Tę pierwszą stanowią elementy nadprzyrodzone, które ze swej natury są uniwersalne. Dzięki nim Kościół jest organizmem duchowym, mającym własną tożsamość. One to pozwalają Kościołowi w stosunku do wszelkich grup ludzkich być transcendentnym oraz ponadnarodowym i nie wiązać się z żadną kulturą, grupą etniczną czy polityczną. Z

drugiej strony Kościół ma charakter ludzki i społeczny. W jego strukturze tkwią takie naturalne elementy jak narodowość, kultura, tradycja i język. Kościół uznaje odrębności etniczno-kulturowe jako wartości same w sobie, jako cenne dziedzictwo poszczególnych społeczności oraz jako naturalne środowisko rozwoju człowieka, a także jako dary Boże istniejące dla wzajemnej służby w powszechnej wspólnocie wiary.

W dobie globalizacji fenomen migracji jest dla Kościoła wymownym znakiem czasów, ukazującym między innymi podstawowe powołanie ludzkości do tworzenia jednej rodziny, a zarazem wskazującym na trudności, które zamiast łączyć, dzielą i powodują rozłąki. Świat ludzi w drodze jest rozległy i zróżnicowany, są w nim doświadczenia wspaniałe i obiecujące, ale także dramatyczne, nie licujące z godnością człowieka i powagą cywilizowanego społeczeństwa.

Mobilność jawi się jako konieczny i nieodzowny element ludzkiej egzystencji. Jako pochodna natury człowieka jest zjawiskiem strukturalnym jego dziejów i realizacją podstawowego prawa do migracji. Na każdym etapie historii kształtuje ona ludzki potencjał życiowy oraz wywiera istotny wpływ na bieg dziejów. Dla człowieka każdorazowo jest szansą ubogacenia wartościami nowego miejsca zatrzymania się lub osiedlenia, zmusza go do ewolucyjnej przemiany myślenia i działania, otwiera na nowe sytuacje i kultury, weryfikuje etniczną i religijną tożsamość. Zjawisko migracji jest istotnym komponentem cywilizacyjnego postępu ludzkości, a także szansą przyspieszonego rozwoju migranta oraz społeczności przyjmującej go. Czasami jednak w nowym miejscu osiedlenia lub zamieszkania spycha przybysza na margines życia społecznego, niesie ze sobą straty, niszczy potencjał kulturowy i religijny, podważa wyniesione ze swego kręgu etnicznego wartości oraz rozbija życie duchowe. Napotkane trudności często nie pozwalają imigrantom w pierwszym i następnych pokoleniach na właściwą wieloaspektową integrację w nowych warunkach, w nowym środowisku i z nowo spotkanymi ludźmi lub proces ten utrudniają i opóźniają.

Podjęty przez ks. mgr. Artura Czastkiewicza temat wprowadza w niezwykle aktualną problematykę, która budzi zainteresowanie nie tylko wśród kanonistów i pracowników kurii, ale wśród wszystkich zainteresowanych współczesnymi migracjami, a przede wszystkim wśród duszpasterzy migrantów. We Wstępie na s. 26 Autor podjął próbę sprecyzowania celu jaki przeświecał jego badaniom: „celem niniejszej rozprawy jest przedstawienie modeli duszpasterstwa migrantów, prowadzonego w szwajcarskim kantonie Zurych”. W zaprezentowanej nieco dalej autoprezentacji Autora tak określony cel ukonkretnia i nadaje mu bardziej problemowy charakter. Chodzi mianowicie o zaproponowane przez Autora konkretne rozwiązania praktyczne, w postaci unormowań prawnych (s. 26), które mają stanowić „próbę odpowiedzi na współcześnie istniejące problemy, tak by zaproponować w przyszłości obcojęzycznym migrantom stabilność duszpasterstwa” (s. 26).

Zaprezentowany w recenzowanej pracy aspekt historyczny duszpasterstwa migrantów w Szwajcarii pozwala śledzić ewolucyjny rozwój troski Kościoła o migrujących, a na tym tle rozwój poszczególnych instytucji kanonicznych służących dobru duchowemu „ludzi w drodze” tak na płaszczyźnie Kościoła Powszechnego jak i Kościoła katolickiego w kantonie Zurych. Tutaj w recenzowanej pracy pojawia się bardzo ciekawy wątek współpracy instytucji Kościoła rzymsko-katolickiego z instytucjami obecnymi w Szwajcarii Kościołów protestanckich w trosce o dobro duchowe przybyszów. Zaznaczę, że Autor przedstawia je bardzo syntetycznie, co może sugerować, że w ten sposób otwiera się przed nami kolejny obszar badawczy.

Od strony technicznej praca została napisana w języku polskim, liczy 282 stron tekstu i metodologicznych komponentów. Kompozycja poszczególnych rozdziałów jest harmonijna, rozdziały stanowią pod względem tematycznym zintegrowaną całość. Poszczególne rozdziały wzajemnie się uzupełniają. Po wnikliwej lekturze jestem przekonany, że przedstawiona do recenzji rozprawa naukowa jest pracą samodzielną i świadczy o dobrze sprecyzowanym zakresie badań naukowych. Sposób cytowania, odniesienia do źródeł i wykorzystanie literatury przedmiotu uważam za poprawny i ujednolicony, choć nie bez szkolnych

mankamentów. Zauważa się w rozprawie autorską konsekwencje w przygotowaniu od strony metodologicznej, choć większej staranności można by się spodziewać w toku realizacji elementów konstytutywnych, charakterystycznych dla wstępu i zakończenia rozprawy, jak również dokładności i pilności w zakresie gromadzenia i wykorzystania literatury, naukowej dokumentacji w przypisach. Autor nie zadbał o stosowanie zasady poprawności metodologicznej jak również nie uniknął stylu publicysty (np. s. 24: „Kościół katolicki w Szwajcarii pod względem swojej historii i organizacji struktur kościelnych jest wyjątkowy i nie można porównać go z kościołami lokalnymi innych krajów”). Jednak zawsze można to skorygować. W podjętej i opracowanej problematyce staranność Autora jest widoczna, co z kolei wskazuje na jego charakter człowieka pracowitego. Materiał badawczy został przez Autora rozprawy poprawnie rozłożony. Bibliografia zaprezentowana w opracowaniu jest bardzo bogata, zwłaszcza w zakresie źródłowego wykorzystania i jasnych prezentacji merytorycznych. Z racji obfitości materiału badawczego nie brakuje w nich ważnych i najistotniejszych pozycji dla podjętego merytorycznego rozstrzygnięcia postawionego tytułem problemu. Układ bibliografii i jej podział częściowy jest generalnie właściwy.

Przygotowując recenzowaną rozprawę doktorską Autor przeprowadził kwerendę, dzięki której zebrał bogaty materiał źródłowy, a także liczne opracowania dotyczące interesującego go tematu. W opracowaniu Autor korzystał nie tylko z literatury w języku polskim, ale i w językach obcych, w tym w języku łacińskim oraz sięgał po opracowania publikowane nie tylko po wejście w życie Kodeksu Jana Pawła II.

Ocena merytoryczno – formalna

Ks. doktorant Artur Cząstkiewicz w merytorycznej treści prezentowanej rozprawy podjął temat ważny, zachowujący permanentną aktualność przez kolejne dziesięciolecia, jak również interesujący dla aktualnego ministerialnego posługiwania w środowiskach życia emigrantów i osób migrujących. Także te

środowiska wiernych Kościoła katolickiego, zgodnie z wskazaniem soborowego Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (CD 18) i dyspozycją kan. 213 KPK mają prawo oczekiwać od pasterzy należytej troski o ich kondycję prawno – kanoniczną w zakresie możliwości praktykowania wiary i budowania wspólnoty przez realne doświadczenie poszukiwania prawdziwego dobra duchowego, które otwiera osoby na zbawczy wymiar wspólnoty Kościoła, bowiem sam fakt opuszczenia ojczyzny nie powinien stanowić przeszkody w korzystaniu ze środków zbawienia.

Na zawartość merytoryczną przedstawionej do oceny rozprawy składa się wstęp, sześć rozdziałów oraz zakończenie. W mojej ocenie wstęp do pracy doktorskiej w podstawowym wymiarze wyczerpuje znane i przyjęte w metodologii takich rozpraw elementy formalne. Zauważam, że Autor krytycznie odniósł się do źródeł i literatury z której korzystał w toku przygotowania rozprawy oraz z ośmiu przeprowadzonych przez siebie, na użytek prowadzonych badań, wywiadów zamieszczonych w aneksie pracy. Autor rozprawy nie tylko wskazał na podjęty problem badawczy, ale w całej rozprawie konsekwentnie go rozpracowuje. Na zauważenie zasługuje zwięzła prezentacja tematyki dwóch pierwszych rozdziałów, które stanowią kanoniczne tło prezentowanych badań. W tym zakresie Doktorant umiejętnie i dostatecznie wprowadził czytelnika w lekturę pozostałych czterech rozdziałów.

Uwagi szczegółowe

W przygotowanym wstępie Doktorant nie pokusił się bezpośrednio, aby wskazać czytelnikowi na ścisły zakres oczekiwanego *novum* swojego opracowania, jak również formalnie nie postawił istotnego dla pracy doktorskiej pytania, które by miało wyraźnie sprecyzować naukowo problem badawczy. Doktorant pewnie kierował się osobistym przekonaniem, że zainteresowani szczegółową egzemplifikacją podjętego zagadnienia poradzą sobie z tym problemem osobiście i bez jego pomocy. Moim zdaniem problem badawczy o charakterze *novum* mógłby

zostać postawiony np. jako „*Salus animarum* jako najistotniejszy motyw dla tworzenie prawno-kanonicznych struktur duszpasterstwa migrantów w szwajcarskim kantonie Zurych”.

W I rozdziale Doktorant wskazał na gościnność przyjmujących, jako na istotny element przyjmowania przybyszów. Jest to dość klasyczny sposób podejścia do migracji i często spotykany w literaturze przedmiotu. Szkoda jednak, że w oparciu instrukcję *Erga migrantes* Autor nie podjął próby przedstawienia zjawiska współczesnych migracji jako zjawiska nabierającego coraz bardziej strukturalny i permanentny charakter (EMCC 1) i jako „znaku czasu” (EMCC 14), a samego Kościoła nie przedstawił jako Kościoła Pięćdziesiątnicy (EMCC 16).

W II rozdziale, podobnie jak we wstępie (s. 27) Autor nie przywołał instrukcji Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących oraz Papieskiej Rady *Cor Unum* z 2013 roku pt.: „Przyjście Chrystusa w uchodźcach i przymusowo wypędzonych”. Tym bardziej, że przecież spory procent wiernych imigrantów w kantonie Zurych w Szwajcarii to właśnie uchodźcy i wypędzeni.

W rozdziale IV w moim przekonaniu Autor zbyt wiele miejsca poświęcił koordynatorowi krajowemu (s. 107 – 114) a pominął kanoniczne usytuowania kapelana/misjonarza migrantów według instrukcji *Erga migrantes*. Cenny jest paragraf szósty rozdziału czwartego zatytułowany: „Wybrane <Słowa> Biskupów szwajcarskich”. Niefortunne są jednak tytuły poszczególnych części wspomnianego rozdziału. Wydaje się, że dla tych dziewięciu części trzeba wypracować bardziej syntetyczne tytuły.

W kontekście pierwszych dwóch rozdziałów wskazujących podstawy troski o przybyszów oraz dwóch następnych wprowadzających w tematykę prawno - historyczną dotyczącą zjawiska migracji prawdziwe *novum* opracowania znajduje się w następnych rozdziałach. Czyta się je z prawdziwą przyjemnością. Podjęte zagadnienia pozwalają zrozumieć dlaczego duszpasterstwo migrantów winno być prowadzone nie tylko dla nich, ale z nimi i wśród nich (EMCC 100). Tu również

znajduje się swoisty komentarz dla dyspozycji *Erga migrantes*: „W każdym przypadku, kiedy trudne lub niestosowne okaże się kanoniczne erygowanie (...) stabilnych struktur duszpasterskich, to nienaruszony pozostaje obowiązek opieki duszpasterskiej nad imigrantami katolikami w taki sposób, jaki po uwzględnieniu cech charakterystycznych sytuacji zostanie uznany za najbardziej skuteczny, nawet bez specyficznych instytucji kanonicznych” (EMCC 92). Struktury duszpasterstwa na rzecz imigrantów są żywą komórką diecezji i parafii terytorialnej, ściśle z nimi zjednoczone pod kierownictwem miejscowego biskupa diecezjalnego i proboszcza parafii terytorialnej. Stają się one platformą umożliwiającą imigrantom aktywne włączenie się w życie miejscowej parafii i Kościoła diecezjalnego. Mają one również na celu unikanie lub przynajmniej minimalizację napięć między miejscowymi parafiami terytorialnymi a duszpasterskimi ośrodkami dla migrantów oraz między proboszczem miejscowej parafii terytorialnej i duszpasterzem imigrantów. Prowadzą one od monoetnicznego duszpasterstwa parafialnego do interkulturowej wspólnoty parafialnej jutra.

W recenzowanej pracy obecny jest jej Autor nie tylko jako kanonista, ale przede wszystkim jako gorliwy duszpasterz. Każdy rozdział kończy się właściwymi dla przedstawionej w nim treści wnioskami. Można w nich znaleźć wiele praktycznych rozwiązań już zastosowanych w duszpasterstwie migrantów w kantonie Zurich oraz wiele propozycji, które zdaniem Autora można stopniowo wprowadzać w najbliższej przyszłości. Jest to kolejny ważny aspekt przedstawionego opracowania. Tym ważniejszy, że wobec narastającego zjawiska migracji Autor delikatnie proponuje, że wiele tych rozwiązań może być wprowadzanych w duszpasterstwo migrantów na terenie innych krajów.

Zaproponowany przez Autora model integracji imigrantów z jednoczesnym dążeniem do aktywnej ich partycypacji w życiu wspólnoty ich przyjmującej wpisuje się w postulat koniecznej inkulturacji i dialogu interkulturowego (EMCC 36). W oparciu o doświadczenie Kościoła w posłudze tej podkreśla się konieczny rozwój i pogłębienie świadomości tożsamości etnicznej imigranta i wskazuje się na jej konieczne podwójnie ukierunkowanie: ku przeszłości i ku przyszłości. Według

wskazań Kościoła, tożsamość etniczna imigrantów w miejscu zatrzymania się lub osiedlenia powinna rozwijać się naturalnie, czyli swobodnie i powoli, bez przyspieszeń, zgodnie z prawami rozwoju człowieka, przechodząc kolejne etapy od akomodacji społecznej i akulturacji aż po pełne wejście w życie społeczności przyjmującej oraz w życie miejscowej wspólnoty parafialnej i Kościoła diecezjalnego. Z natury swojej jest to proces wielopokoleniowy i przeżywany odpowiednio przez poszczególne pokolenia imigrantów. Stąd zadaniem duszpasterstwa imigrantów i samych imigrantów jest rozwój ich wiary, która nie może pozostać jedynie dziedzictwem, jakie się zachowuje, zabezpiecza i przekazuje następnym pokoleniom. Szczególnie w warunkach imigracyjnych w pierwszym i w następnych pokoleniach wiara wymaga pogłębiania, rozwijania, dojrzewania i rozkrzewiania. Wskazane przez Autora struktury i podejmowane działania duszpasterskie służą tak pojętej integracji.

Uważam, że Doktorantowi jak i Promotorowi należą się słowa uznania i szacunku za podjęty oryginalny trud badawczy, który urzeka prostotą tematu, podjętymi zagadnieniami i odpowiedzialnym wprowadzaniem czytelnika w postawione zagadnienia. Jak wskazałem wyżej, w toku lektury rozprawy można natknąć się na pewne niedoskonałości tekstowe, niekonsekwentne zapisy w warstwie metodologicznej dokumentacji, to jednak i te sygnalizowane niedoskonałości można poprawić czy usunąć, już bez destrukcyjnej siły napięcia emocjonalnego charakterystycznego dla „rodzenia własnego dzieła”, którym niewątpliwie jest również przygotowanie rozprawy doktorskiej.

Sentencja końcowa

Prezentowana rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Artura Cząstkiewicza stanowi ważne i potrzebne opracowanie krytyczne z zakresu stanu prawa duszpasterstwa migrantów oraz aplikacji tych norm dla zrealizowania posługiwania kościelnego w tak trudnych okolicznościach życiowych tych osób. Rozprawa stanowi niewątpliwie godne zauważenie osiągnięcie badawcze, z którego będą mogli skorzystać zarówno

teoretycy i praktycy zajmujący się kanonicznymi problemami duszpasterstwa migrantów.

Uwagi krytyczne przekazałem z życzliwością. Uważam, że niniejsza praca spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim w Rzeczypospolitej Polsce, zgodnie z obowiązującym prawem.

Moim zdaniem Doktorant może być dopuszczony do następnych etapów przewodu doktorskiego, dlatego taki wniosek kieruję do Prześwietnej Rady Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Warszawa – Łomianki, dnia 10.10.2018 r.

